

СТАНОВИЩЕ

от

доц. д-р Тая Чавдарова,
Катедра „Социология“, СУ „Св. Кл. Охридски“

Относно: трудовете на гл.ас. д-р Алексей Владимиров Пампоров и гл.ас.д-р Мария Димитрова Желязкова, участници в конкурс за академичната длъжност „доцент“, обявен от ИИОЗ за нуждите на секция „Публични политики и социални промени“, Шифър 05.11.01, Социология, ДВ бр.89 /11. 11. 2011 г.

I. Становище за трудовете на д-р Пампоров

1. Общо описание на представените материали на кандидата

Гл.ас.д-р Алексей Пампоров участва в конкурса с 22 публикации. Всички те са с индивидуално авторство с изключение на една част от информационен справочник. Публикациите са разпределени както следва: 1 монография, 3 студии и 18 статии/части от книги. 9 от публикациите са в индексирани/реферирани чуждестранни и национални издания. Кандидатът участва със 14 публикации на български език и 8 на чужд (7 на английски и 1 на френски) език.

Кандидатът е посочил 9 участия с доклади в конференции и семинари в чужбина, 5 участия с доклади, основно на летни школи. Д-р Пампоров има 10 участия, включително и в качество на координатор, в научни и приложни проекти с международно финансиране.

2. Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидата. Съотношение между тях.

Тематично, представените публикации се вписват в три основни области. Най-голямата група представляват изследвания на ромското малцинство (9). Тук доминира акцентът върху ромските семейства (4), публикации с информационен характер (3) и върху ромската заетост (2). Тясно свързани с тях са публикациите, посветени по-общо на етническите стереотипи и социалните дистанции (4). Следващата група изследвания са в сферата на социологията на семейството и демографията. Освен посочените вече анализи на ромските семейства, към тази група спадат други 4 публикации. Третата представена изследователска област се отнася до методологически проблеми на социалното познание и емпиричните изследвания (5).

Като съотношение между отделните дейности, преобладава научно-приложната дейност. Д-р Пампоров се развива и утвърждава като експерт по отношение на ромския етнос. За това свидетелстват участията му, включително и като ръководител, в научно-приложни проекти, ориентирани да подпомагат публичните политики в областта; ангажираността му като експерт в четири експертни съвета в България и чужбина; експертната му работа във фондация „Отворено общество“.

3. Учебна и преподавателска дейност на кандидата

Кандидатът води/е водил 5 университетски курса в три университета в България. Три от курсовете са центрирани върху ромското всекидневие и култура – НБУ, Департамент по Антропология (2003-9), СУ, Катедра „История и теория на културата“ (2009-) и ЮЗУ, Факултет по педагогика (2007). Другите два курса са по „Социология на семейството“ – СУ, същата катедра (2009-) и СУ Катедра „Социология“ (2002-3). Преподавателската дейност на кандидата отлично отразява неговия изследователски фокус.

Д-р Пампоров е посочил още, че водил курс по „Социални и културни специфики на ромските общности в България“ към МТСП, АСП (2007) без обозначаване на брой часове. Той е бил ангажиран и като лектор в четири летни школи на CEU-Будапеща.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата, ясна характеристика на научните приноси

В изискуемата от закона терминология научните постижения на кандидата представляват „обогаляване на съществуващи знания“. Отчитам като най-значими следните аспекти от работата на д-р Пампоров:

С най-голяма тежест като обем и значимост са методологическите приноси, свързани с адаптиране/(до)разработка/тестване на специфични и често много конкретни елементи от инструментариума за емпирични изследвания. Към този тип постижение могат да се отнесат: (1) инициране на дебат за терминологичния апарат на качествените методи за набиране на данни; (2) обогатяване на класификацията на прякото и включеното наблюдения; (3) прилагане на винетната техника за набиране на данни за потенциално рисково поведение; (4) проблематизирането на методологията за оценка на броя на ромското население; (5) разработка на индикатори за изследване на жилищните условия/бездомността на бежанците в България; (6) адаптиране на скалата на Богардъс към българската културна специфика; (7) модифициране на скалата за измерване на образователните дистанции в България; (8) адаптиране на западните индикатори за измерване на стереотипите чрез преоценка на тежестта на отделните индикатори в българския случай; (9) разработка на метод за количествени и качествени изследвания във формата на набор от пиктограми за изследване на минали и настоящи нагласи към семейството. Очевидни са усилията на д-р Пампоров да прецизира методологията на емпиричните изследвания и да наложи по-високи научни стандарти в това отношение.

Научно-приложните приноси на д-р Пампоров се отнасят до емпиричен анализ на (1) разпространението и факторите, обуславящи съжителството без брак у нас, целящи да подпомогнат законодателната му регулация; (2) спецификата на позицията на ромите на пазара на труда; (3) всекидневните културни практики като основа за обособяване на суб-групи в ромския етнос. Приложен ефект имат изследванията му, целящи да повишат доверието на гражданите към работата на полицията и тези, аргументиращи учебното съдържание на университетската дисциплина „Социология на семейството“. Вече отбелязаната работа на кандидата като експерт му позволява да работи за постигане на практически цели.

Постиганията на д-р Пампоров в теоретичен план са най-слабо изразени. Тук бих искала да отбележа теоретическото предефиниране на семейните моделна J. Najnal, което има за последствие преразглеждането на традиционно отчитаните от науката закономерности в тях (“Patterns of family formation...”, 2008”).

5. Колективни публикации – определяне на приноса на кандидата

В конкурса е представена само една публикация в съавторство, за която не е наличен разделителен протокол.

6. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература (по негови данни)

Д-р Пампоров представя общо 61 цитирания, като от тях 44 са цитиранията в български издания.

7. Критични бележки по представените трудове

Бих искала тук да се спра по-подробно на публикацията „Социални дистанции и етнически стереотипи за малцинствата в България“ поради това, че тя е представена като монографичен труд – труд, на който ЗАСЗ придава основна тежест в конкурсите за „доцент“. Другата причина да ѝ обърна повече внимание е, че тя добре илюстрира съчетанието между остра чувствителност към метода и по-слаба чувствителност към теоретическа аргументация - съчетание, което, според мен, характеризира работата на д-р Пампоров. Цитираната публикация е в жанра на доклад от ЕСИ. Теоретичната постановка на изследвания въпрос се свежда до първите две страници на въведението. Основното понятие за „социална дистанция“ не е достатъчно добре изяснено. По-специално, не е показано, че това понятие се дефинира в социологията обикновено чрез три негови различни аспекта – субективно-афективна, нормативна и интерактивна дистанция. Скалата на Еймъри Богардъс мери афективната дистанция.¹ Понятията за „социален стереотип“ и „предразсъдък“ се въвеждат без цитиране на източници, сякаш авторът е първият, който ги дефинира. Понятието за „предразсъдък“ необосновано се дефинира като „антипатия“ (стр. 9). Авторът не обяснява какво разбира под „толерантност“, но си поставя за цел „да тества хипотезата за българската толерантност, като измери, съпостави и обясни социалните дистанции към някои от етническите групи...“ (стр. 9). Липсва каквато и да било аргументация за неправомерното според мен предпоставяне, че толерантността може да се мери с афективната социална дистанция, който прави в случая проблематизирането на българската (не)толерантност невалидно. Социалните дистанции се мерят и съпоставят с методологически интерес – и това е корпусът на текста, но не се обясняват. Авторът твърди, че въвежда в тази публикация понятието „макростереотип“ (вж. принос 2.4), което обаче е утвърдено в научната литература.²

Намирам определени тези и оценки за недобре аргументирани. Такава е например тезата, че неговата методология за оценка на броя на ромското население може да се счита за верифицирана (принос 1.1). Действително преброяването от 2011 г. отчита, че лицата с декларирана ромска идентичност са дори по-малко от неговата прогноза, но в същото време цели 9% от изследваните лица не са посочили никаква идентичност (НСИ 2011).

Изводът, че фамилизмът и слабото социално доверие „са обяснение на задълбочаващата се криза на брачната институция“ („Кризата на брачната

¹ Вж. например за изходна ориентация: http://en.wikipedia.org/wiki/Social_distance

² Вж. например: Abramsky, S. 2006. *Conned: How Millions Went to Prison, Lost the Vote, and Helped Send George W. Bush to the White House*. The New Press; Blaschke, O. 2009. *Offenders or victims? German Jews and the causes of modern Catholic antisemitism*. Lincoln: University of Nebraska Press, pp. 71, 77.

институция...., стр. 170) не следва от иначе много информативния и убедителен емпиричен анализ на въпросната криза.

Ценният анализ на ромския етнос в термините на регионалните различия със сигурност би могъл да помогне за изработването на адекватни мерки на локално ниво. Струва ми се дълбоко проблематично, обаче да се настоява за диференциран *policy* подход за интеграция, базиран върху субгруповите *културни* разлики в ромския етнос (принос 1.2).

8. Лични впечатления за кандидата

Имала съм възможност съвсем епизодично да контактувам с д-р Пампоров, така че нямам лични впечатления от него.

II. Становище за трудовете на д-р Желязкова

1. Общо описание на представените материали на кандидата

Гл.ас.д-р Мария Желязкова участва в конкурса с 47 публикации. От тях 30 са с индивидуално авторство, а 17 са в съавторство. Публикациите са разпределени както следва: 1 монография, 16 студии и 30 статии/части от книги. 27 от публикациите са в български издания, а 20 са в чуждестранни издания. 24 от публикациите са на чужд език, преобладаващо на английски език, но още и на сръбски, гръцки, македонски. Кандидатът е съ-съставител на 9 сборника с научни статии, един от които публикуван в чужбина.

Освен тези публикации, д-р Желязкова е представила още и 3 непубликувани текста, които са били разпространени и цитирани, 6 статии, подготвени за Съвета на Европа, и други 5 международни публикации. При последните тежестта на участието на кандидата е неустановено.

Кандидатът е посочил 29 участия с доклади в конференции и семинари (представени 21), от които 18 са в чужбина. Д-р Желязкова има 27 участия, включително и в качество на координатор, в научни и приложни проекти. От тях с 11 са с пряко международно финансиране.

2. Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидата. Съотношение между тях.

Тематично, представените публикации се вписват в пет области, като четири от тях са силно преплетени. Най-голямата група представляват изследванията върху бедността и социалното изключване (12). Тук трябва да се асоциират и публикациите по същата тема, но с акцент върху работата на НПО (4). Следващата група изследвания са в сферата на пазара на труда и безработицата (9). Те са разработени в перспективата на отделни аспекти на социалните политики. Тук присъства и темата за индустриалната демокрация. Третата представена изследователска област се отнася до теоретизиране на социалноикономическата трансформация в ЦИЕ и България основно през призмата на неравенствата и социалните политики (9). Към тази област се отнася и монографичният труд на авторката. Четвъртата група публикации са посветени на проблемите на социалната икономика (7). Последната група засяга други разнородни проблеми (6).

Като съотношение между отделните дейности, научно-приложната дейност, научната и преподавателската дейност са добре балансирани, с преобладаване на първата.

Безспорна е експертната на д-р Желязкова по проблемите на доходните неравенства, бедността, социалното изключване и прилежащите им публични политики. Тя се доказва чрез множеството ѝ ангажменти като експерт и научен консултант в България и в рамките на ЕС. Резултат от продължителната и убедителната експертна работа на кандидата са нейната функция като зам. председател на работна група по социално включване към Европейската анти-бедност мрежа, която има консултативен статут към Съвета на Европа и ЕК; членството ѝ в: Изпълнителния комитет на тази мрежа, в работната група по социална икономика, Тренто, ОИСР, в работни групи към МТСП и Програмата за развитие на ООН; работата ѝ като правителствен консултант по въпросите на социалното изключване, както и като експерт в рамките на policy проекти. За нея допълнително свидетелстват вече споменатите статии, предназначени за Съвета на Европа и наситената ѝ проектна дейност. Единици са членовете на нашата колегия, които като д-р Желязкова се отличават с толкова богат експертен опит в своите области.

3. Учебна и преподавателска дейност на кандидата

Кандидатът води/е водил 8 университетски курса в четири университета в България. 4 от тях са посветени на социалната политика: *Европейска социална политика*, СУ, 2009-; *Социална работа*, СУ, 2000-; *Реформиране на социалната политика в България*, СУ, 2009-; *Социална политика*, СУ, 2000-2008. Два са курсовете по *Социология на труда* (ЮЗУ, 2000-2001 и БСУ, 1998-2000). Д-р Желязкова е водила още курс по *Икономическа социология* (ЮЗУ, 1999-2001) и по *Европейски проекти* (УНСС, 2005-). Курсовете плътно отразяват научната специализация на д-р Желязкова. Представените служебни бележки за преподавателска дейност за периода след 2006 г. досега свидетелстват за средна натовареност в размер на близо една трета от тази на щатен университетски преподавател. Кандидатът е ръководил студентски проекти в рамките на международен проект, както и обучение на служители от МТСП. Мога да свидетелствам, че курсовете в Катедра „Социология“ на СУ традиционно се радват на голям интерес и висока посещаемост. Смятам, че д-р Желязкова има определен принос за професионалното развитие на студентите по социология.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата, ясна характеристика на научните приноси

В изискуемата от закона терминология научните постижения на кандидата представляват „новост“ и „обогатяване на съществуващи знания“.

С най-голяма значимост, според мен, са научно-приложните приноси, свързани най-общо с изследване на доходните неравенства и публичните политики, които би трябвало да целят тяхното намаляване. В съществена част от своята изследователска работа д-р Желязкова убедително доказва тезата за несъвместимостта на определени политики с целите на социалната справедливост и с това тя създава „ново знание“. По-специално тя показва как данъчната и осигурителната системи в България, вместо да спомагат да се намалят материалните неравенства, служат за тяхното нарастване. Комбинацията им води до „регресивно облагане“, с което те противопоставят „рационалност на нормативна рамка“ („Неравенства и политики“, стр. 63, 65). С приносен характер е и изследването на връзката между неравенствата и бедността у нас. То категорично аргументира извода, че бедността е обусловена и от политически фактори, включително и идеологически такива, което пък от своя страна налага да се предефинира самото понятие. Намирам за значим научно-приложен принос анализът на

политиките по интеграция на ромския етнос и разграничението между тяхната социална и културна интеграция. Ценен е изводът, че съществена част от неуспеха на публичните политики за интеграция на ромите се дължи на пренебрегването тъкмо на социално-икономическите причини за тяхната дезинтеграция.

Научният принос на д-р Желязкова се концентрира около теоретичната аргументация на характера на действие на пазарните механизми в пост-социалистическа България, на публичните политики и рационалността на икономическите актьори. Кандидатът разкрива установения у нас пазар като социална структура от йерархически отношения. Тя показва как дисбалансът в договорната сила на основните пазарни субекти и създаването на „разпределителни коалиции“ (Олсън) води до драстично нарастване на материалните неравенства. Д-р Желязкова аргументира идеята, че икономическата дерегулация и асиметричната пазарна власт поражда условия за друг тип икономическа рационалност, различаващ се съществено от класическите представи в социологията. Така тя създаде едно ползотворно поле за дискусия върху понятието за рационалност. Д-р Желязкова тръгва от конкретния анализ на подоходната, данъчната, осигурителната и социалната политики, за да достигне до две много значими теоретически обобщения. Първото се отнася до зловредната двойственост на публичните политики у нас – като формални правила, ритуално защитаващи публичния интерес, и като практическо неформално договаряне/налагане на частни интереси. Д-р Желязкова търси причините за тази двойственост в липсата на морално основан и научно подкрепен публичен дебат. Второто обобщение е за условията на синергията между публичните политики. Като стъпва върху конкретни анализи на бедността и неравенствата, кандидатът убедително извежда тезата, че отделната публична политика може да постигне целите си само и единствено ако тя бъде допълвана и усилявана от други свързани публични политики. Всички предлагани от нея мерки са в тази посока.

Основните приноси с методологически и приложен характер се отнасят до подобряването на методологиите за: (1) оценка на социално въздействие на политиките; (2) за определяне на линията на бедността; (3) прилагане на референтни бюджети и минимални социални стандарти; (4) промяна във формулирането на осигурителните вноски; (5) прието предложение за включване на социалните предприятия в обсега на оперативната програма „ЧР“. Част от работата на д-р Желязкова има и друг много значим приложен аспект. Тя е свързана с изготвяне на анализи върху дейността на национални и европейски институции и препоръки за нейното подобряване.

5. Колективни публикации – определяне на приноса на кандидата

За всички 17 публикации в съавторство са представени разделителни протоколи.

6. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература (по негови данни)

Д-р Желязкова представя общо 73 цитирания, като от тях 26 са цитиранията в български научни публикации, а 33 в чужди издания. Работата на д-р Желязкова е намерила отклик и в български и чужди медии, които са я цитирали 14 пъти. Приложените копия на цитираните пасажки свидетелстват, че тя е цитирана в утвърждаващ смисъл.

7. Критични бележки по представените трудове

Осъзнавам, че фокусът на изследователската работа на д-р Желязкова е основно върху превръщането на научната ѝ експертиза в практическа ползност, и високо оценявам това. В същото време намирам, че постигнатите научно-приложни резултати ѝ предоставят възможност да навлезе в по-голяма теоретическа дълбочина, отколкото се съдържа в публикациите ѝ. Нейни значими в теоретично отношение възгледи са по-скоро очертани, а не толкова реално разработени. Така например идеите ѝ за липсата на синергия между отделните публични политики биха могли да намерят развитие в теорията за т.нар. „институционални допълвания“. Подобно, идеите за асиметрията на договорната власт на пазара биха могли да прераснат в социологически анализ на пазара като политическа структура в контекста на теориите за политическата вграденост на пазара.

Струва ми се, че определени тези се нуждаят от по-добра защита. Такава е например идеята за идеологизацията в правенето на публичните политики. Нейната ползност е малка, когато се остава само на нивото на констатирането на факти.

8. Лични впечатления за кандидата

Имам лични впечатления от д-р Желязкова от 1984 г. като колега от Института по социология. В определен период сме работили заедно по проекти на секцията по „Социология на труда и социалната политика“. Д-р Желязкова е утвърден и уважаван изследовател – много аналитичен, евристичен и прецизен, с открояващ се научен стил. В професионалните си отношения тя е добронамерена, надеждна и точна. Впечатляващ е начинът, по който тя съумява да съчетава научен и граждански ангажимент.

Заклучение

Конкурсът за „доцент“ е обявен за нуждите на секция „Публични политики и социални промени“ към ИИОЗ. Следователно основният критерий за избор на един от двамата кандидати трябва да бъде степента, в която тяхната изследователска работа е допринесла за разбирането на връзките между социалните промени и публичните политики. Следвайки този критерий, за мен несъмнено предимството – преди всичко в качествено, но също и в количествено отношение - има работата на д-р Желязкова. Приносите на д-р Пампоров са основно в руслото на методологическата прецизност при набирането на данни, от които се нуждае публичната политика. Приносите на д-р Желязкова са в собствено критичните и градивни анализи на конкретни политики въз основа на адекватни данни. Посоченото предимство на д-р Желязкова се материализира и в различната степен, в която: (1) публикациите на двамата кандидати са намерили отражение в нашата и чуждестранната литература; (2) тяхната експертна дейност е намерила практическо приложение; (3) тяхната преподавателската дейност застъпва проблемите на публичните политики.

Това ми дава основание без колебание да предложа на уважаемите членове на Научното жури единодушно да препоръчат на Научния съвет на ИИОЗ присъждането на академичната длъжност „доцент“ на гл.ас.д-р Мария Желязкова.

5 март 2012 г.

гр. София

доц. д-р Таня Чавдарова